

## Reise i England og Skotland 1862.

Beretning til det Kgl. Landhuusholdningselskab fra J. A. Binsted,  
Forstander for Aagaard Landboskole i Oversø ved Flensborg.

Endelig var det da lykkedes mig at overvinde de Hindringer, som hidtil havde stillet sig i Veien for mit Ønske, at gjøre en Reise gjennem Skotland og England for at see hvorledes Landvæsenet blev drevet der, og fuld af Haab og Forventning naaede jeg fra Hamborg „Newcastle upon Tyne“, hvor jeg strax henvendte mig til Consulerne Worries der, som ogsaa hjertelig toge sig af mig og skaffede mig Anviisning paa Gaarde, som jeg kunde have godt af at besøge. Forsnede med disse og mange gode Raad begyndte jeg saa Reisen, idet jeg fra Newcastle først lagde Veien gjennem Northumberland. Efterat have besøgt flere smukke Gaarde der, gik jeg til Roxburghshire og derfra gjennem en Deel af Sydskotland til Edinburgh, hvorfra jeg drog gjennem Fife og Forfarshire til Dunkeld i Perthshire, det nordligste Punkt paa min Reise. Fra dette heilige Sted gik jeg atter sydpaa til Glasgow og lagde derfra Veien om gjennem Ayrshire, for gjennem Dumfries, Cumberland og det sydlige Northumberland at vende tilbage til Newcastle. Her blev jeg paany forsynet med anbefalinger og tog nu sydpaa gjennem Durham til York, hvor jeg overværede det store Dyrskue, for derpaa at drage vesterpaa gjennem det sydlige af Yorkshire og Lancaster til Liverpool og Chester. Fra Chester boiede jeg atter ind i Midten af Landet, idet jeg gjennem Staffordshire tog til Leicester og derfra sydpaa gjennem Northampton,

Buckingham, Hereford og Middlesexshire til London, hvorfra jeg gjorde en Udflugt i Essexshire, men naaede ikke et Par Udflugter Syd og vestpaa, som oprindeligt havde været min Tanke. Jeg troer, ved den heromtalte Reiseroute, at være kommen gjennem nogle af de i landoekonomisk Henseende lærerigste Egne, og jeg havde riig Keilighed til at see den Forskel, som Klima, Jordbund, Høidesforhold og tildeels gammel Bedragt frembringer her, som alle andre Steder i Verden i Jordens Dyrkning, og til i Tankerne at gjøre Sammenligninger med hvad jeg kjendte hjemmefra og det Ny, jeg saa. Den Rejsende lægger snart Mærke til, hvorledes det fugtige Klima tvinger Engländeren til at lægge mere Vind paa Dyrkningen af Foder-Planter (Græs, Roer &c.) end paa Kornplanter og til det deraf følgende store og fortrinlige Kvæghold, men atter med Forskjelligheder i de forskjellige Egne, idet den østlige Deel af Landet med sit mere tørre og milde Klima især lægger Vind paa Jædning og den dermed i Forbindelse staaende stærkt drevne Roecultur, medens de koldere og fugtigere vestlige Egne endnu vedblivende bevare de nedarvede varige Græsgange med Malkekvæget og den dermed forbundne fordeelagtige Østetilvirkning, idet Kornet, ja selv Rodfrugterne, ere mindre sikke her. I Midten af Landet igjen er en bred Stribe, hvor man kan sige, begge Systemer kæmpe om Pladsen, men saaledes, at Græsset oftest seirer og da hyppigen benyttes til Jædning, navnlig i Leicester og Northampton. Og saa have vi Bjergegnene med deres Eiendommeligheder, idet man her meest træffer Opdræt navnlig af Faar, for hvilke det fine Græs paa Bjergsiderne særdeles egner sig, idet dog Dalene, navnlig Floddalene, i den sammenskullede Jord have et næsten udtømmeligt Forraad af Næring, der leverer den rige Sædagsrøde, som her avles. Uden at gaae formeget i Enkelthederne, vil jeg i det Efterfølgende samle nogle af de i mine Dine meest eiendommelige Forhold i Englands og Skotlands Landvæsenstilstande saaledes, som de fremstille sig for den Rejsendes Sagttagelse, og jeg vil da begynde med

1) **Sorrbunden.**

I England og Skotland frembyder denne, under de mindre gunstige klimatiske Forhold, større Hindringer for Agerbruget end her i Danmark. Næsten overalt paa min Vej traf jeg stive Leerjorder med kun lidt Muld, ofte paa en uigjennemtrængelig Klippegrund, der standsede Vandet og hindrede den dybere Bearbejdning; kun hvor den gamle røde Sandsteen, som i »the Lothians« omfring Edinburgh, dannede Grunden, eller hvor, som i Tweed Dalen \*) Leret var stærkt blandet med frugtbart Muld, vare Jorder, der kunde sammenlignes med vore Kullesteensleerjorder, men de gavede ogsaa en høi Afgift (fra 30 til 50 Rdl. pr. Td. Land, foruden alle Skatter og Byrder). Sandjorder traf jeg, i de Egne jeg besøgte, næsten kun ved Kysterne og oftest kun af ringe Udstrækning. I Bjergegnene var Klippen hyppigen kun bedækket med saa tynd en Jord skorpe, at al Bearbejdning blev umulig; her var altsaa intet andet at gjøre, end at lade Jorden ligge til Græsning, og den frembringer da i Reglen ogsaa et ganske godt Græstæppe, der ikke har saa ringe en Værdi til Faaregræsgange; vel kom der, foruden det fine nærende Græs, ogsaa mange grovere Planter frem, navnlig Høng, Ghyvel og den i England saa almindelige Tornblad, men der er dog stor Forskjel paa de engelske græsrigge Heider og vore danske græsfattige, og hertil kommer, hvad der er meget væsentligt for Faarenes Velbefindende, at Bjergene altid give Lø for de barske Vinde, hvad vore flade Heider ikke gjøre. Naar Sorrbunden saaledes paa Grund af sin lerede, kolde Bestaaffenhed i Almindelighed maa ansees for vanskeligt at kultivere, saa har Englænderen paa den anden Side viist, hvad Menneket formaaer imod saa mægtige Fjender, som stive kolde Leerjorder i Forbindelse med et fugtigt koldt Klima ere for Agerbruget. Hvad det naturligviis fremfor alt kommer an paa er, at staffe Vandet og Planterødderne fri Gjennemgang i

---

\*) Her maatte jeg især beundre Jorderne til Mr. Doves Farm »Wark«, hvis Hvede jeg neppe saae Mage til paa hele Reisen.

Undergrunden, og det er naaet ved en med stor Kraft gjennemført Draining; 12 til 15 Alens Afstand med 4 Fods Dybde var det almindelige nu, men det var endda ikke altid, at det forflog \*). I Forbindelse hermed er da sat Undergrundsploining og Grubning, samt en stærk Indblanding af brændt Kalk — der foretrækkes Mergel — 30 til 40 Tdr. pr. Td. Land, hvert 10de, 15de til 20de Aar, ved hvilke Midler det lykkes at faae den gjenstridige Jord saa sfjør, at Koerne kunne lykkes, og dertil maa erindres, at Vinterens sfjornende Virkning er saa godt som ingen, da Jordforpen næsten aldrig gjennemrystes. Braf har man ikke Raad til at holde og behøver den da egentlig heller ikke, da Koerne, naar de først ville groe, nok skulle skaffe en ligesaagod Næring og Sfjorning tilveie, som den bedste Braf, og naar nu dertil kommer den stærke Anvendelse af naturlig og kunstig Gjødning, saa vil man kunne indsee, at det paa den Maade kan lykkes at faae et riigt Udbytte af disse Jorder, hvis Natur ligesom er bleven heelt forvandlet; ligesaa gjenstridige de vare før Grundforbedringerne til at afgive den Næring, de indeholdt, ligesaa villige ere de nu til at forvandle Gjødning til Plantenæring og give et passende Udbytte af den i dem nedlagte Kapital. Intetsteds saae jeg maastee et smukkere Exempel herpaa, end hos Mr. Mechi paa „Tiptree Hall“ i Essexshire, idet han ved disse Midler havde forvandlet en kold, muldfattig, gjenstridig Leerjord til en mild og varm Jord, hvor jeg saae Sæd, som man vanskelig skulde see bedre. Klippegrunden, der ellers er en saa stor Hindring for Agerbruget, bliver dog paa mange Steder af stor Vigtighed for Landboerne, ved at afgive Materialet til Murene (og tildeels Hegn) ved

## 2) Huusbygningen.

• Det er ret interessant for en Sletteboer at see hele Landstrækninger, hvor Husene ere byggede af Klippesteen, saavel i

\*) Hos Mr. Todd paa Balcomi Castle i Gise var Jorden endog draagnet i 6 Alens Afstand.

Byerne som paa Landet; det er meest Sandsteen, man bruger (Granitsteen er for kold), som Landmanden opsøger sig paa et beqvemt Sted i Marken og da udhugger af Grunden i store regelmæssige Firkanter; der vælges helst en graaguul eller rød, temmelig blød og fiinkornet Sandsteen, som meget hyppig kommer nær til Overfladen naar man nærmer sig Bjergene, navnlig i Kulbistricterne i de nordlige Egne; i de sydlige, hvor Kridt og Leer ere mere fremherskende, brugte man derimod brændte Steen. Husene ere i Regelen temmelig smalle, og næsten overalt tækkede med Skifer, hvorfor Tagene ogsaa ere saa flade, at der sjelden er nogen Opbevaringsplads under dem, og derfor heller ingen Loftet i Udbygningerne. Paa alle større Farms laae det smukke Beboelseshuus altid et Stykke fra Udhusene \*), og det var paafaldende at see den Luxus, man anvendte paa dets Udstyring, saavel indvendig som udvendig, medens Udhusene derimod ofte vare i en forunderlig Grad forsømte; men det er en simpel Følge af, at Farmeren selv skal vedligeholde Beboelseshuset, medens Herremanden vedligeholder Udhusene; hos de enkelte Selveiere, jeg besøgte, var Forholdet derimod omvendt. Udhusene ligge, navnlig hvor Fedningen er Hovedsagen, i lange parallelle Rækker, med en Tværrække for Enderne, og bestaae hver af 1 eller 2 sammenstødende Rækker Skure eller Aflukker, hver med en stor Abning paa den ene Side, der i Reglen vender ud til en lille indhegnet Plads (Gaard), der hører dertil. I ethvert af disse Rum med deres Gaard indsættes sædvanlig 3 Stkr. Kvæg til Fedning, som da forblive her saalænge til de ere færdige (3 til 4 Maaneder), idet Gjødningen bliver liggende under Dyrene indtil den udføres. Gaarden manglede undertiden, og i Skuret holdtes da kun eet eller to Stkr. Kvæg til Fedning, men Gulvet maatte da være stærkt fordybet for at modtage og rumme Gjødningen. Til Faarene traf jeg sjældent særegne Aflukker; de maatte baade Sommer og Vinter

\*) Kun i de fattigere Egne i Vestföland vare Gaardens Bygninger sammenbyggede paa en lignende Maade som herhjemme.

holde sig ude, ja det ansaaes endog for skadeligt at tage dem ind paa Foder, undtagen maaskee til den sidste stærkere Fødefodring. Laderum findes ikke, da Sæden opbevares i Stalke; der er blot et Rum tæt ved Tærsterummet, hvor den Halm opbevares, der skal benyttes fra den ene Tærskning til den anden. Her i Nærheden findes ogsaa Kornmagasinerne og Dampkjedelrummet med sin taarnhøie Skorsteen, der giver det Hele Udseende af en Fabrik. De lave, smalle Huse med deres flade Tage vare vel i det Hele taget gode til at modstaae Stormene, som ofte i de frostfrie Vintre kunne være flemme nok, men de aabne Skure med tilstødende aabne Gaarde vare alt andet end lune og tørre for Kvæget, ligesom Gjødningen, skjøndt den under Dyrenes Traad unægtelig blev godt sammenblandet med Strøelsen, led meget af Regnen, der forvandlede den til et reent Uføre for Kvæget, og ved at Vandet løb over Bredden, bortførte en Deel af den bedste Gjødning. Landmændene vare i det Hele taget heller ikke blinde for det Tab, de lide i Gjødning og Foder ved disse kolde Opholdssteder for Kvæget, og Udhjuggingernes Forbedring staaer nu paa Dagsordenen, efter at de større Grundforbedringer ved Jorden ligesom for en Tid ere afsluttede. Misforholdet ved de gamle Udhjugginger traadte især frem, naar man faae de nye Selveiergaarde med deres hensigtsmæssigere Udhuse. Kvæget stod altid her fuldstændig under Tag, idet Stalden dannede et stort Skuur, sædvanlig ved en Skillevæg i Midten deelt i to Rum, der hver kunde optage 20—30 Stkr. Kvæg, som her gif frit om og fodredes fra Krybben langs Vægene, idet Foderet paa smaa Bogne, der løbe paa Skinner, kunde bringes om til alle Sider. Gulvet var naturligtvis stærkt fordybet for at kunne rumme Gjødningen for længere Tid, og for ikke at faae Taget for høit, dannedes det sædvanlig af 4 mindre sammenstødende Tage; den ene Gavlende holdtes heel aaben, da man, uagtet der var temmelig høit til Taget, dog var bange for, at Luften ikke skulde holde sig frisk nok; stod Veiret engang imellem for stærkt paa

fra den Side, hængte man Maatter derfor \*). Heste- og Svine-  
staldene vare indrettede omtrent som hos os, ligesom ogsaa i  
de Egne, hvor Melkeæsenet var Hovedsagen; Køerne opbandtes  
parviis som hos os, men dog saaledes, at der næsten aldrig stod  
meer end en Række med Fodergang foran under hvert Halv-  
eller Heeltag; til Kostaldene hørte da særegne Gjødningspladse,  
hyppig rørlagte i Bunden saa at Saften samlede i en fælles  
Beholder, hvorfra den ved en Trykpumpe bragtes paa Græs-  
markerne og benyttedes som Overgjødning, men den blev altid  
stærkt blandet med Vand, derved at Gøebningen stilledes reen  
med Vand. Flere Steder fandt jeg dette Vandingsystem  
anvendt paa lignende Maade, som afdøde Pastor Krarup i  
Fyen havde indrettet det, men Meningerne vare meget deelte  
om, hvorvidt det var fordeeltigt eller ei; i Almindelighed an-  
saae man det for usorbeeltigt at anvende det paa større Gaarde  
end paa c. 150 Td. Land, eller i modsat Fald da kun paa en  
mindre Deel af Gaardens Jord, hvis Drift saa maatte ind-  
rettes derefter, da Græsmarkerne gjerne skulde anvendes 2 Aar  
ad Gangen; i Ayrshire anvendtes denne Gjødemaade, rigtignok  
i Forbindelse med en stor Mængde Kunstgjødning, paa smaa  
Gaarde, hvor Melken var Hovedproduktet, med stor Fordeel.  
Ikke langt fra Udhufene ligge Arbeidernes Boliger, som altid  
udmærke sig ved en vis Hyggelighed, med smaa Blomsterhaver  
paa den ene Side og Kjøkkenhaver paa den anden; det Indre  
er tarveligt og noget indskrænket; noget egentligt Kjøkken er der  
sjældent, idet den i England almindelige aabne Kamin, der  
træder istedetfor Røffelovn, tillige er Dvsnstedet, hvor Maden  
tilberedes.

### 3) Den engelske Landbefolkning

har, hvad enten man seer hen til Arbejderne i Smaahufene,  
eller Farmeren i de større, luxuriøse Boliger, eller endelig

---

\*) Hos Mr. Thomsen ved Belford i Northumberland og Mr. Hall ved  
Colliston i Forfarshire traf jeg fortrinlige Udbygninger efter dette  
System.

Herremanden i de prægtige Slotte, ogsaa sin Interresse for den Fremmede. Fra gammel Tid er Arbeidets Deling i England næsten ubevidst sat som Hovedopgave for Folkets praktiske Udbannelse, idet man meget rigtigt har indseet, at det meste og bedste Arbeide kun kan naaes, hvor enhvers Evner blive anvendte paa rette Maade. Det er ei alene ved det strenge Vjergværks- og Fabrikarbeide, at en saadan Deling finder Sted, men ogsaa ved Landmandens mere jevne og rolige Arbeide træder det frem, idet Arbeidet naturligt er deelt mellem 3 Klasser af Folket.

Herremanden, der eier Jorden, er som Følge deraf dens egentlige Bestytter; han sørger for, at de fornødne Grundforbedringer blive foretagne, idet han i Reglen villig tilskyder de betydelige Summer hertil. Ved sin høiere Dannelse og den Deel, han isølge sin Stilling i Samfundet tager i Landets Styrelse, skal han ogsaa drage Omsorg for, at den Bestyttelse, som den egentlige Arbeider behøver fra Statens Side, bliver ham til Deel, og for den Deel af Arbeidet har han i Reglen et sikkert Blik, der er stærket i den mangeaarige Øvelse i Regjeringshandling, som den engelske Statsstyrelse fører med sig for Folket. Men Herremanden kan i Reglen under disse Forhold ikke selv drive sine Jorder, det overlader han til andre, idet han alt efter hvad der er meest passende efter Egnens Forhold, deler Jorden i større eller mindre Gaarde, som han da overlader til den anden Klasse af Landboerne, nemlig

Farmerne (Forpagterne eller Brugerne). Derved naaes en dobbelt Fordeel, dels at faae dygtige Folk til Jordens Drift, idet Farmerne i Reglen udgaae fra Familier, hvor Agerbrug gjennem mange Slægtled har været Erhvervet, og dels faae en betydelig Driftskapital til fri Raadighed, idet Farmeren kan anvende al sin Formue til Jordens Drift, da ingen Kapital sluges ved Kjøbet eller Indfæstningen af Gaarden. Det er denne Klasse af Landmænd, som med en sjelden god Sands for Regning veed, at Pengene intetsteds ere mere sikkert satte paa Rente end i Jorden, og derfor gjøre alt muligt for at faae Jorden til at modtage den størst mulige Kapital, naturligviis



ikke letfindigt begravet deri, men saaledes, at den kommer igjen, og naar Jordens Grundforbedringer ere bragte saa vidt som i England, saa er Regnestykket heller ikke saa vanskeligt; er man først naaet til, heldig at bekæmpe Forbunden og Klimaets Hindringer, saa hjælper jo Chemien til nogenlunde at beregne hvormeget Korn, der kan avles efter en vis given Mængde Gjødning. Intetsteds er man vel naaet til det høieste Punkt, men man arbejder godt hen derimod, og paa flere Mønstergaard, som Mr. Pittlebals ved Liverpool og Mr. Mechis i Essexsh. var man endda ikke saa langt fra Maalet; paa disse (og andre lignende) smukke Eiendomme bleve saa at sige Theorierne prøvede, ofte i Begyndelsen med store Offre, og, hvad der efter Proven viser sig at være virkelig praktisk, skulde da Farmerne snart optage. Skjøndt Farmeren vel i ydre Dannelse kan stilles i Klasse med, hvad vi herhjemme kalde Proprietairer, har han dog ogsaa meget tilfælles med Bonden, navnlig derved, at han fremfor alt er en praktisk Mand, som med en beundringsværdig Sikkerhed veed at fordele Arbeidet paa Gaarden. Naar jeg undtager Skoletiden, hvor der saa vidt jeg kunde forstaae gjøres overordenlig meget for at uddanne den Unge, dog meest med det praktiske Livs Fornødenheder for Die, maae Farmerne i Reglen ved Selbstudium arbejde sig ind i de mere videnskabelige Dele af Ugerbrugslæren og dens Hjælpefag, og det var derfor sjeldnere at træffe Farmere med mere videnskabelig Dannelse i Landvæsenet \*). Det var nu ikke saa, at man ringeagtede en saadan Dannelse, tvertimod hørte jeg ofte Folk beklage sig over deres Mangel i saa Henseende, men det er her, som ofte i Livet, naar den Unge først faaer en Gaard at drive, blive disse Dele lagte tilside og tilsidst glemte. Naar undtages Skolen i Cirencester \*\*), der vel nærmest kan sammen-

\*) I Mr. Dinning ved Belford og Mr. Dudgeon paa Speplaw ved Kello traf jeg virkelig videnskabelige Folk.

\*\*\*) Denne Skole var imidlertid ikke i noget godt Ry, især efter at den chemiske Professor Voelcker havde forladt den; der klagedes over, at den var for dyr og lærb.

lignes med den kongelige Landbohøjskole ved Kjøbenhavn, er der ingen særlige Anstalter til den unge Landmands videnskabelige Uddannelse; de Forelæsninger, som der altid holdes ved de engelske Universiteter over Agerbrugslære m. m. søges heller ikke meget, da Opholdet ved Universitetet er kostbart og Livet der ikke ret tiltaler Landmanden. Den Uddannelse, der sædvanlig gives den Unge naar han har Naad dertil, er at han sendes til en vel anseet Farmer \*), hvor han forbliver 1—2 Aar mod et Honorar af 100 £ om Aaret, og var den Unge ivrig efter at lære og Farmeren dygtig og villig til at hjælpe, saa kunde Resultatet være meget tilfredsstillende. Jeg kommer derved til at tænke paa de ikke saa Danske, som tildeels ved det kongelige Landhuusholdningssekskabs Hjælp sendes til Skotland for at blive kjendte med Agerbruget der. Der kan ingen Tvivl være om det Gavnlige i denne Uddannelse, men jeg troer, at man i det Hele taget helst skulde gjøre Udvalget saaledes, at de Folk, der sendtes derover, havde Evne til at koste sig selv (4 til 500 Rdl. om Aaret), saa at de ikke vare tvungne til at arbejde for Opholdet, eller blive længere end nødvendigt paa eet Sted, thi deels gjør den skotske Landmand Vanskeligheder ved at modtage Fremmede som egentlige Arbeidere, da de, som han siger, øde hans Heste \*\*) ved deres fremmede Maal, og deels er Arbeideren for bunden, saa at han faaer seet sig for lidt om, og endelig beskæftiger Farmeren selv sig for lidt med Værtingen, naar han skal henregnes til Arbeiderklassen, vel nærmest for ikke at give Anledning til Misnøie blandt de andre Arbeidere, hvis Rige han betragtes for at være, og det er i mine Dine snart det Værste, da det jo netop er gjennem Farmeren han skal have nærmere Underretning og Oplysning om det meget Nye, han møder; thi vel er den skotske Arbeider flink og om-

\*) Mr. Dudgeon paa Speyshaw havde saaledes havt mange Unge under sin Veiledning.

\*\*) Man maa erindre, at Arbeidshesten ledes mere ved Tilstale, end ved Tømme og Bidst.

gængelig, men det egenlige Arbeide er for ham Hovedsagen, og hvad der ligger derudenfor bekymrer han sig kun lidt om; det var ikke sjældent, naar jeg indløb mig i Samtale med Arbeideren, at han var temmelig fremmed for mange Forhold ved den Gaard, han i mange Aar havde arbeidet paa \*).

Den 3die Klasse af Landbefolkningen, Arbeideren, staaer i det Hele taget noget eienDOMMelig ligeoverfor Farmerne; man kan betragte Farmeren for Sjælen, og Arbeideren for Haanden i Værket. Det er sjældent man seer Farmeren selv deeltage i det egentlige Arbeide, ikke engang for at opmuntre Arbeideren, det behøves ikke, han skal nok gjøre, hvad der bliver ham paa-lagt, og gjør han det ikke, lider han selv meest derunder ved sine Medarbeideres Foragt. Arbeideren er, hvad Arbeidet angaaer, i høi Grad ærefjær og betragter det som en Vresfag ikke at staae tilbage for nogen af sine Kammerater; dette letter Farmeren meget Arbeidets Fordeling, idet han væsenlig kun med-deler Forkarlen sine Ordre, som da sørger for at de blive udførte og selv gaaer i Spidsen af de andre. Forvaltere, som herhjemme alt ere saa talrige, ere sjældne i England = Skotland; man finder dem kun under Navn af Vesthyrere, paa Selveiergaard, hvor Manden selv ikke kan være tilstede. Arbeiderne ere i Reglen udgaaede fra Arbeiderfamilier, og blive baade de mand-lige og kvindelige tidlig øvede i Arbeidet, og navnlig er det Røe-marfen, som danner Skolen for de Unge \*\*). Det er en sand Fornøielse at see en Flok (20 til 30 Stkr.) Arbeidere paa Røe-marfen; alt gaaer saa roligt, eensformigt og ustandseligt, som

---

\*) De første 3 til 4 Maanedes har den Fremmede godt af at være Arbeider navnlig ogsaa for Sprogets Styld, men senere burde han kunne reise omkring for at lære de forskjellige Egnes EienDOMMelig-heder at kjende, da det egentlig først er herved, den Unges Blif skjær-pes for, hvad det især kommer an paa at tilegne sig.

\*\*\*) Den kvindelige Arbeider var næsten altid lille af Vægt, det var næsten som det tidlige Arbeide havde kuet Udviklingen; dog, hvad de manglede i Hvide havde de saa faaet i Drøide, da de i Reglen vare undersættige og velbyggede.

om det kun var een Tanke og een Traad der lebede Flokken; man skal sjældent see, at Nysgjerrigheden lader dem glemme deres Arbeide; og skjøndt man sjældent seer nogen af dem gribe sig an med paafaldende Iver, er det dog forbausende, hvor Arbeidet glider; det ligger i det tilvante System; naar et Arbeide er paabegyndt, bliver man ogsaa ved saalænge til det er færdigt, man undgaaer med stor Omhu alle unødvendige Arbeider, der stjæle Tid, og man har altid paalidelige og øvede Folk. Arbeideren bliver ikke overanstrengt, 10 Timers Arbeide daglig (fra 6 til 11 og 1 til 6) er det Normale, Resten af Tiden er hans egen, som han da benytter til sin Udspredelse saa godt han kan, og mange Steder saae jeg ham efter Arbeidstiden trække i den alvorlige Uniform, som er egen for de overalt i Landet oprettede Skarpskyttekorps, og gaae til Øvelsespladsen. Han har kun 3 Maaltider, Morgen, Middag og Aften, Mellemad bruges ikke, og Kosten tillaver Arbeideren selv, idet han enten har en Ko, eller faaer Meel fra Gaarden, foruden Meel &c., thi en Deel af Lønningen bestaaer næsten altid i Naturalier \*). Man regnede de fleste Steder, at Arbeideren fik mellem 1½—2 Sh. (4 Mk. — 5 Mk. 6 ß) daglig, de kvindelige mindst 6 d. (21 ß) mindre, og da en Deel af Lønningen modtages i Naturalier, mærkedes Børlingerne i Prisen paa Livsforbrødenhederne mindre. Arbeiderne, der i Reglen gifte sig tidlig, saae for Landets Vedkommende sunde og veltilfredse ud og havde altid store Børneskotte om sig; Fabrikarbeideren tjener vel mere, men Fortjenesten er mere usikker og afhængig af Conjuncturerne, og derfor har man nok saa let ved at faae Arbeidere til Marken, som til Fabrikerne. At lægge Penge til Siden hører til Sjældenhederne; Arbeideren i Englaub har ikke den Udsigt, som herhjemme, til engang i Tiden at kjøbe sig nogen Jord, hvorpaa han kan staae sig et selvstændigt Erhverv, han er Arbeider og vedbliver at være det saalænge han lever, og hans

\*) I Ayrshires Bjergegne traf jeg dog Arbeiderne spisende ved Sunsbondens Bord, som hos os.

Børn opdrages ikke til at stille høiere; hans Levemaade maa forholdsviis være god \*), og bliver der noget tilovers, gaaer det til Tobak, som er en meget kostbar Artikel i England paa Grund af den høie Told, eller ogsaa til Whisky, en meget stærk Brændeviin, som man klagede over forarmede og ødelagde Arbeiderne før Tiden, og Fattigvæsenet var derfor paa sine Steder ikke saa lidet bebyrdet. Men med alt det er Arbeideren en i høi Grad selvslende Mand; han nedværdiger sig aldrig til en krybende Underdanighed ligeoverfor sin Herre, tværtimod, han føler sin Betydning i Samfundet saa godt som nogen, og det er en sand Fornøielse at see den Værdighed, hvormed han modtager sin Herre, eller en Fremmed, i sin egen Stue, ganske som om det var hans Lige, dog uden i mindste Maade at være uhøflig; man faaer virkelig Agtelse for ham, men forøvrigt er Samlivet mellem Farmeren og Arbeiderne kun ubetydeligt, enhver holder sig paa sine Enemærker, det er som om de følte, at en altfor nær Omgang vilde forstyrre det gode Forhold, der er imellem dem.

#### 4) Jordens Dyrfning

har i England som alle andre Steder jo til Formaal, at bringe det størst mulige Udbytte af den, og Englænderen har meget rigtig indseet, at den naturlige Frugtbarhed er en Størrelse, der snart udtømmes i de fleste Jorder, hvorfor ogsaa hans Bestræbelser gaae ud paa, tildeels fra andre Kilder at holde Jordstørpen forsynet med den fornødne Mængde Plantenæring, hvad han naaer, deels ved en passende Sædfølge og Kvægstand, og deels ved Indkjøb af kunstige Gjødemidler i saadan Mængde, at Jorden selv kun bliver betragtet som noget underordnet, det er slet og ret Bærstedet, hvori Gjødningen skal forarbejdes, omdannes til Plantenæring, og i jo større en Maalestok dette kan see, desbedre forrenter den sig. Derfor gaaer Jordens Grund-

\*) I Nordskotland lever vel Arbeideren meest af Havre, men sybligere forlanger han ogsaa sit Kjøb.

forbedring, omhyggelige Bearbejdning 2c. netop ud paa at give den Evne til at modtage og forarbejde stadigt stigende Mængder af Gjødning, men da Jordens Evne i den Henseende jo en Deel afhænger af dens Sammensætning, saa veylede ogsaa Afgiftens Størrelse dermed, samt med den deraf følgende Evne til meer eller mindre at begunstige visse fordeeltagte Planter's Udvikling, f. Ex. Kartoflen, hvis Dyrkning var saa fordeeltagtig, at Dyrkningen deraf optog en væsenlig Deel af Jorden omkring Edinburgh \*); ligesom ogsaa naturligviis Afgiften steg, naar Gaarden laae i Nærheden af større Fabrikkbyer, hvor der var en let og fordeeltagtig Affætning af Produkterne. Forøvrigt bidrage de varige Græssange, som selv paa gode Jorder træffes saa almindelig i England, meget væsenlig til at indskrænke den Overflade, som gjødes, og hvorved det bliver lettere at skaffe den fornødne Gjødning tilveie til Høielandet. Vel kunne de varige Græsmarker ikke altid undvære noget Tilskud af Gjødning, foruden, hvad de faae fra de græssende Dyr, men det stæer dog i en langt mindre Maalestok, og i de egentlige Græssegne anfaae man det i Reglen for tilstrækkeligt, naar Jorden ved Ublæget blev stærkt gjødet, den skulde da siden nok selv holde sig vedlige, en Mening, der ikke er saa urimelig, naar man husker paa den for Græsset saa fordeeltagte saltvvangre, fugtige Luft i England og et tæt Græstæppes Evne til at af Luften, gennem Dug og Regn, at tilegne sig den Næring, der findes. Disse frodige Græssange, med deres oekonomiske levende Hegn af Tjørn, med istrøede større Træer eller afbrudt af mindre Trægrupper (meest Elm), giver Landet et overordentlig tillokkende Skue, og betragtet fra et ophøiet Punkt, fristes man til at ansee det for langt mere skovrigt, end Tilfældet virkelig er, da Skovene indskrænke sig til Bjergegne eller de store

---

\*) Mr. Cabell ved Cocenzie fortalte mig saaledes, at skjøndt Udgiften i Alt pr. Td. Land ved Kartoffeldyrkningen hos ham beløb sig til 16 £, saa blev der dog en god Fortjeneste, da Bruttoudbyttet jevnlig kunde stige til 35—40 £; i Gjennemsnit var det 25 £.

indhegnede Parcer omkring Herresæderne, der dog heller ikke ere stort andet end varige Græsgange, kun noget mere beplantebe med Træer, og derfor ogsaa sødende en stor Mængde Kvæg og Faar. Den Deel af Jorden, der ikke henligger til varige Græsgange, er paa den anden Side næsten stadig under Plov; den saakaldte Hvile, hvormed vi herhjemme jo betegne en længere Tids Græsleie efter Sæd, anvendes kun paa meget lette Jorder eller saadanne, hvor Farmeren ikke havde Evne til paa een Gang at sætte Jorden i den rette Stand\*). Paa stærkere Jorder stod Kløver-Græs-Marken ellers kun et Aar, gav først en Slet og derpaa Afgræsning, men mange Steder, især i Northumberland, blev det efterhaanden mere almindeligt at lade den ligge i to Aar, det andet Aar udelukkende til Græsning. Frøet til disse Marker bestod vel væsentlig af Kløver og Raigræs, navnlig den finbladede Afart »peasy«, som man fortrinsviis hndede, men ved Siden deraf var der dog en stærk Indblanding af andre Græsarter (s. Ex. blødt Hestegræs, Hundegræs, Svingelarter &c.). Frøet samlede simpeltvæk derved, at man lod en Deel af Høet gaae igjennem Tærskemaskinen, og om ogsaa Størstedelen af dette Frø kun var usuldkommen modent, opveiedes dette ved en saameget tykkere Udsæd. Noget bestemt Vægtforhold holdt man sig just ikke til, undtagen for Kløverens Vedkommende, hvis Frø næsten altid maatte kjøbes (meest fra Holland), da det hjemmeavlede, paa Grund af Klimat, ikke blev godt nok udviklet; man brugte 8 til 12 Pd., næsten ene Rødkløver, paa 6 Skpr. Land (en acre) til flere Skp. hjemmeavlet Græsfrø. Skulde Græsfrøet kjøbes, da overlod Landmanden Blandingen oftest til Frøhandleren, hvorfor jeg sjelden kunde faae noget Nærmere om Blandingsforholdene at vide, end hvad jeg kunde see paa Marken. Græsmarken fik undertiden en Dvergjødning af Kunstgjødning

\*) Det saae jeg navnlig et Exempel paa hos Mr. Crofton paa Kimbleswith ved Durham, som drev en Deel forsømte Jorder (c. 500 Td.) op paa den Maade og det med Fordeel.

(1 Deel Guano og 2 D. Beenmeel) 3—400 Pd. pr. Td. Land, eller, hvor Driften var indrettet derefter, flydende Gjødning, og da blev det rigelige Græs væsenlig opfodret paa Stald, skjøndt Sommerstaldsfodring ellers kun er lidet anseet i England \*). Naar saaledes Græsset, hvad ogsaa staaer i nært Sammenhæng med det betydelige Kreaturhold, indtager den første Rang blandt de dyrkede Planter i England, saa ere de andre Culturplanter af kun lidet mindre Betydning. Efter Græsset maa først nævnes de 2 vigtige Foderplanter, Roer og Bønner, der ere en saa betydelig Støtte for det engelske Agerbrug. Det er maaskee noget af det, der forundrer den Fremmede meest, især naar han kommer fra et Land som Danmark, at see de udstrakte Roe- og Bønnemarker, navnlig de første; man bliver næsten overvældet, naar man seer  $\frac{1}{4}$  eller  $\frac{1}{5}$  af Bløielandet paa en stor Gaard tilplantet med Roer \*\*), og først naar man seer, hvor hurtigt det forenede Heste- og Haandarbejde gaaer fra Haanden, faaer man Troen paa, at det ogsaa kan blive færbigt i rette Tid; en Ting blev mig især tydelig, nemlig Nødvendigheden af Hestehakken ved Arbeidet; selv om ogsaa kun smaa Stykker ere tilplantede, maa Hestehakken bruges for at Jordens Skjørring tilbørlig kan blive gennemført, uden hvilket Roeavlens er usikker og Arbeidet besværligt, hvad man paa mindre Gaarde herhjemme er tilbøielig til at overse. Hestehakken saa jeg saa at sige stadig i Gang paa Roemarken, indtil Roerne selv dækkede Jorden, og Afstanden var derfor overalt 26 Tommer mellem Raderne, men kun 8—10 Tommer mellem Planterne. 3 Egne med Fedning var det navnlig den almindelige Turnips og Rutabagen, der dyrkedes, da de i Reglen lykkedes bedst; i den sydpøstlige Deel af England, hvor Klimaet er noget varmere og tørrere, indtog Kunkelroerne en fideordnet Plads,

\*) Hos Mr. Littlebal ved Liverpool traf jeg Sommerstaldsfodring anvendt til Malkekøeg, hos Mr. Hall i Forfarshire til Ungkøeg, som skulde fedes Vinteren derpaa.

\*\*\*) Hos Mr. Red paa Middleton i Northumberland saa jeg saaledes over 300 Td. Land tilsaede med Roer.



ja, mange Steder forsvandt endog den almindelige Turnips; Guleroden dyrkedes kun lidt, hvorimod Kartoflen, især i det sydlige Skotland, optog en stor Deel af Jorden, paa sine Steder indtil  $\frac{1}{4}$  (i »the Lothians«); Kveavlen ansees for saa vigtig og fordeelagtig, at den Jord, som især egnede sig for den, gav den høieste Afgift; paa ingen anden Plante anvendes der overhovedet saa megen Dmhu, men Roemarken er jo ogsaa Englænderens Brak, i hvilken den samme Skjøring og Rensning af Jorden skal tilveiebringes som ved vor sorte Brak; denne saae man vel ogsaa hist og her, men kun paa meget stive Leerjorder, der vare i høi Grad gjenstridige mod al Kultur og derfor kun ogsaa gav en ringe Veie. Hvad der især begunstiger Kveavlen og særlig Turnipsen i England og Skotland, er det fugtige Klima med milde Efteraar og Vintre; Turnipsen kan saaledes, selv om den saaes i Midten af Juli, hvad netop var Tilfældet i denne vaade og kolde Sommer, endda naae at blive fuldt udviklet, da den her groer langt ind i November Maaned, og Opbevaringen er jo i det Hele taget nem, da Størstedelen af dem bliver staaende i Marken indtil de skal bruges, ja endog opædes her, saa en Deel Skjørningskjørsel spares\*); vare Forholdene saa gunstige herhjemme, vilde Kveavlen ganske vist have bredet sig langt stærkere her, end Tilfældet er. Bønnerne dyrkedes vel langt fra i den Udstrækning som Roerne, men hvor Jorden var af en stærk leret Bestaaffenhed, lykkedes de godt, og denne Sommer synes især at have været gunstig for dem. De fik omtrent den samme Behandling som Roerne, og spillede en lignende Rolle i Sædfølgen som skjønnende og rensende Plante; de ansees overalt som den bedste Forfrugt for Hvede. De anvendes baade i Huusholdningen og til Huusdyrene, og stattes overordenlig høit som Malke- og Fedesoder; i Skotlands

---

\*) Vilde man ikke gjøde saa stærkt, at alle Roerne fortæredes paa Stedet, tog man enten en Deel væk, eller man dyrkede afveglende nogle Rader med Roer og nogle med en anden Plante, og spredte Roerne ved Opbringingen saa vidt muligt jævnt over hele Jorden.

Vesteregn indkjøbtes en stor Mængde Bønnemeel fra de for Bønneavlen gunstigere Egne i England, navnlig til Brug for Malkeføøget; det var fortrinsviis Hestebønnerne, der dyrkedes. Denne Plante fortjener vistnok langt mere Interesse herhjemme, end der hidtil er bleven den til Deel. Dyrkningen er dog noget usikker, navnlig gjorde Bladlusene ofte stor Skade, og Sædfølgen maa indrettes efter at den ikke kom for snart igjen paa samme Jord. Naar jeg undtager ganske enkelte Marker med Blandsæd (Bikkehave), saae jeg ingen andre Foderplanter dyrkede.

Blandt Sædarterne staaer som bekjendt Hveden øverst, og næst efter Roerne afhænger Landmandens Evne til at betale sine store Udgifter af en vellykket Hvedeavl. Hveden dyrkes vel i flere Afarter, men Forskjellen var ofte meget vanskelig at paavise; de gule og hvide Afarter saae jeg hyppigst. De dyrkes nu meget ofte i Rader, med 6 til 8 Tommers Afstand, og der var stor Forskjel paa den rads- og bredsaaeede Sæd, ikke at tale om den store Besparelse i Saaesæd, omtrent  $\frac{2}{3}$ , da man i Reglen kun brugte 3 Skp. pr. Td. Land; man har det derved bedre i sin Magt at hemme Ukrudtet, navnlig de mange Balmuer, som er en af de værste Ukrudsplanter i England, idet man nemlig lader den dertil indrettede Hestehaffe gaae saalænge mellem Raderne, indtil Sæden selv dækker Jorden og kvæler det; og fornøieligt var det at see de mange Skud, som hver Plante giver med kvarteerlange Ug, saa man kan nok forstaae, at Afgrøden endda kan blive god (16 Td. pr. Td. Land). Kornet bliver ogsaa smukkere og fyldigere udviklet, og Planten holder sig sundere; skjønt Rusten saaledes i Sommer var temmelig almindelig, holdt de radsaaede Marker sig næsten ganske fri derfor\*). Paaafaldende for en Dansk er det at see, hvor lidt Rug der dyrkes; jeg traf den kun paa de fletteste Jorder og da i Reglen af et meget simpelt Udseende, da man kun gjør lidt for denne Plante; hvor den dyrkes anvendes den

---

\*) De smukkeste saaledes behandlede Marker saae jeg hos hErr. Tobb, Dove og Medji.

ene til Kreaturerne (navnlig Hestene). Boghveden faae jeg intetsteds dyrket. Efter Hveden indtager Havren den næste Plads; dens udbredte Dyrkning er ikke alene en Følge af dens Anvendelse til Hestefoder, men ogsaa fordi den mange Steder, navnlig i Skotland, endnu er Brødkornet, og fordi den lykkes bedre paa de kolde Leerjorder end Bygget. Kam- eller Fanehavren dyrkedes næsten ligesaa hyppig, som den almindelige; den ansaaes for bedre at modstaae Vinden end denne; af begge Slags dyrkedes baade sorte og hvide Afarter, uden at man gjorde synderlig Forskjel paa deres Næringsværdi; de sorte Afarter ansaaes for sikkrere paa de mere kolde Leerjorder. Bygget dyrkedes meest paa Jorder, som man ansaae for mindre stikkede til Hvede, idet det da tilbeels traadte istedetfor denne i Sædsfistet; hvor Bønner dyrkedes, fulgte Bygget dog næsten altid efter Roer. Chevalierbygget var almindeligst, og rostes navnlig for at Axene ikke saa let knække af i Blæst. I Sydskotland bagtes der smaae Brød af Bygmeel, næsten som Keks, men det smagte ikke nær saa godt som Havrebrødet; det var tungt og seigt. Mange Steder faae jeg Bygget anvendt som Foder baade til Heste og Kvæg, men næsten altid i dampfogt Tilstand; det der levedes gif til de store Bryggerier, men det var kun en liden Deel af deres Behov; Udlandet maatte forsyne dem med Resten, og det danske Byg var navnlig godt anseet.

Sædsfølgen er egentlig 2aarig og er i sin Natur en reen Vexeldrift, idet vi have Foderplanter—Sæd, Foderplanter—Sæd, saaledes som Arthur Young har gjennemført det i sin berømte 4 Marks Drift, med Roer, Vaarsæd, Kløver-Græs, Vintersæd, et Sædsfølge, der har frembragt saa store og gode Omvæltninger i det engelske Agerbrug. Fordelene ved dette Sædsfølge ere store; Brakken falder bort, da Rodfrugterne erstatte den; Jorden ud-tømmes mindre, paa Grund af de mange Foderplanter, og hvad der er meget væsenligt, det tillader Anvendelsen af en meget stor Mængde Gjødning, idet Foderplanterne, og da navnlig Roerne, faae Gjødningen, af hvis lettest tilgængelige

Dele de da udvikle sig, saa at den efterfølgende Sæd, uden at mangle den fornødne Næring, ikke drives saa stærkt, at Straaet forvojer sig paa Kjærnens Bekostning, giver Leiesæd og kun daarlig udviklet Kjærne, hvad desværre saa ofte i frugtbare Aar sees herhjemme. Der er intet, Englænderen er mere bange for, end Leiesæd, hvorved Kjærnen saa let lider; det er netop ved sit smukke Korn, at han kan naae høiere Priser end de Fremmede; tynd Udsæd i Rader, og saa godt som aldrig at anvende Gjøbningen umiddelbart til Sæden, ere Midlerne, hvorved han naaer det. Hvor vilde vor Vintersæd vinde, hvis vi vilde anvende et lignende System herhjemme; man vil maaskee indvende, at Rodfrugtavlens er for vanskelig her, men hvorfor saa ikke anvende andre Grønplanter (f. Ex. Bikkehavre) stærkt gjødede, i Forbindelse med Halobrak; derved vilde man kunne anvende Hjelpegjøbningerne ligesaa sikkert som til Roer, og naar Halobrakken blev godt passet, vilde Marken ogsaa blive reen; lidt efter lidt kunde Koeslykket i Bikkehavremarken voxe, efter som man fik Evne til at overkomme det. Selv om Vintersædens Saaening derved skulde blive noget forsinket, vil det paa velldrainede Jorder have mindre at sige; jeg saae hos Mr. Dove paa „Wart“ Vinterhvede efter Roer saaet i Februar, der saae ligesaa lovende ud, som den, der var saaet i October. 4 Marks Driften er mange Steber bleven til en 5 Marks Drift, idet man lader Græsset ligge i 2 Aar; og i samme Forhold som Bønner passede til Jorden, var Driften en 6 Marks Drift nemlig 1) Havre, 2) Roer eller Bønner, 3) Byg eller Hvede, 4) Bønner eller Roer 5) Hvede eller Byg og 6) Græs. I Skotlands kartoffeldyrkende Egne var Sædsfølgen ofte 1) Kartofler, 2) Hvede, 3) Turnips, 4) Byg, 5) Græs og 6) Havre, eller hvis det var en 8 Marks Drift 1) Kartofler, 2) Hvede, 3) Kartofler og Turnips i vekslede Rader, eller Bønner, 4) Hvede, 5) Turnips, 6) Byg, 7) Græs og 8) Havre; paa fine Steber saae jeg ogsaa 2 Gange Byg og kun 1 Gang Hvede i det Saarige Omløb. Hvede, navnlig Vaarhvede, tages nu næsten ligesaa hyppig efter Roer som Byg, og hvor Undergrunden

var tør, var man ikke bange for at saae Vinterhvede langt hen i Vinteren. — Forøvrigt behandles Jorden altid med Omhu til at modtage Sæden, navnlig paa Leerjorder, hvor Kulleharven og den crosskillste Klumpeskner ansees for nogle af de uundværligste Redskaber til Skorpens Fiinsmulbring. Tynd Udsæd i Rader træffes nu paa alle veldyrkede Gaarde, da Fordelene derved ere saa isiesalbende, og de Udgifter, Saaemaskine og Hestehakke medføre, snart blive dækkede af den sparede Saaesæd og det bedre Udbytte. Men Driuhjulet i det engelsk-skotiske Agerbrug er dog fremfor Alt — som alle andre Steder — Gjødningsingen. Der er neppe noget Land, der er saa gunstigt stillet med Hensyn til Gjødningsforsyning som England. Det er ikke alene de store Masker af Beenmeel og Guano, som aarlig indføres, men det er navnlig den store Masse Korn og Kjød, som indføres fra næsten alle andre agerdyrkende Lande og forbruges der, der bidrager til at forøge den engelske Jordbunds Frugtbarhed, og Landmændene vide ogsaa at benytte disse Kilder. At de Mængder af Guano og Beenmeel, der aarlig bruges, maae være betydelige, kan man slutte deraf, at der foruden Gaardens sædvanlige Kvæggjødning, til Roemarken alene bruges mindst 3—400 Pd. Kunstgjødning (meest en Blanding af 2 Dele Beenmeel med 1 D. Guano) til hver Td. Land, og ofte langt mere; en Farmer anseer det overhovedet for meget uklogt at begynde en Gaards Drift, naar han ikke kan raade over saa stor en Driftskapital, at han kan skaffe den fornødne Kunstgjødning til Driften, og dog er Kvæggjødningen rigere end de fleste andre Steder, paa Grund af den stærke Fedning og deraf følgende Forbrug af kraftig Næring, navnlig Oliefagemeel. Det var især paa de høitdrevne Farms, at Anvendelsen af Kunstgjødning ofte var forbausende stor, idet den anvendtes ikke alene til Roerne, men ogsaa til Græsset, ja selv de varige Græsgange fik ogsaa deres Deel. For disse sidste Bedkommende ansaaes det især at være vigtigt, at de strax ved deres Dannelse fik en stor Mængde Gjødning, for hurtigt

at danne et tæt Græstæppe \*), siden, paaftod man, kunde de nok selv holde sig vebilige ved den af Kvæget faldende Gjødning og ved et tæt Græstæppes Evne til at samle Atmosfærens Gjødning; dog maa man hellerikke glemme, at man ofte gav Faarene et Extraføder af Roer og Oliefager paa Græsmarken, hvad naturligtvis kom denne tilgode \*\*). Paa dette Sted kunde det maastee ogsaa være passende med et Par Ord at omtale Sædens Høstning. Dette skeer endnu væsenlig med Seglen. Jeg havde ventet at see Kornhøstemaskinerne overalt i Gang, men nei, intet Sted saae jeg den arbeide; jeg saae vel hele August Maaned baade Mænd og Kvindfolk ivrigt beskæftigede med Høstarbeidet, men kun med Seglen; da jeg yttrede min Forundring herover, svarede man mig, at det laae i det gode Høstveir og Kornets jevne Modning; under saadanne Forhold var Gaardens Haandkraft tilstrækkelig til at besørge Arbeidet, og saa foretrak man altid dette for Maskinarbeidet, som let foranlediger noget Korntab ved den Rystning Afstjæringen tilveiebringer, og man skal da ogsaa rive Stubben, hvad man sparer ved Seglen. Hvad der meest kan tale for Brugen af Seglen er, at Arbeidet er lettere end med Leen, saa at man ogsaa kan bruge Fruentimmer dertil, men det gaaer langsomt, der skal en flink Arbeider til at høste og binde Sæden af 3 Skpr. Land. Regene samles forøvrigt, ligesom i Sylland, i smaa Rækker, 5 Par Reg i hver, og saasnart det nogenlunde er

---

\*) Hr. Th. Lees paa Gorsty Hill i Chester Sh. havde anvendt indtil 2400 Pd. Beenmeel paa Td. L. og Virkningen var endnu 15 Aar efter meget kjendelig ved den fede Mælk, naar Køerne kom paa disse Marker.

\*\*\*) Den paaafaldende Tillid, hvormed Farmerne ofte anvende Kunstgjødning, saae jeg ogsaa hos Mr. Todd paa Belcomi Castle; han bemærkede saaledes, da vi gik over hans Kartoffelmark, at han Dagen efter vilde give den en Overgjødning af 3—400 Pd. Guano, for at drive dem lidt raftere fremad, uagtet de ved Lægningen havde faaet den sædvanlige rigelige Gjødning. Han faldede ikke længer sin Jord, da den stærke Draining (med 6 Alens Afstand) og de store Mængder Kunstgjødning, han anvendte, var tilstrækkelig til at holde Jorden fjer.

muligt, kjøres Sæden hjem og sættes i Stak, hvis den ikke strax aftørres paa Marken af Damptærskemaskiner. Da Sæden ikke bringes i Lade, anvendes der en overordenlig Omhu paa Stakfætning og den er med Rette berømt; naar man seer en saadan bifubedannet Stak paa dens smukke Jernfod, der paa engang beskytter mod Fugtighed og Utsi, og med dens spidse Tag saa omhyggeligt lagt som det kunde være paa et Huus herhjemme, kan man nok forstaae, at Sæden, selv i et saa fugtigt Klima som det engelske, er godt beskyttet. Dog indrømmede man mig, at det maaskee var nok saa godt at have Sæden i Huus, der spares jo baade Arbeide og Korn, men man var ligefrem nødt til at sætte Sæden i Stak, da man sjelden kunde gjøre Regning paa at faae den rigtig tør hjem fra Marken, og den skulde da paa en Maade eftertørre i Stakken, hvad ogsaa nok kunde skee, idet den i Midten i Reglen forsynedes med en Træffkanal, simpelthen dannet af 3 Lægter, som ved mindre Tværstykke vare forenede til en trekantet Kanal af omtrent 3 Kvarters Gjennemsnit i hele Stakkens Høide; Stakkene rummede sjelden mere end 12 til 16 Karrelæs.

Noget af det interessanteste i det engelske Agerbrug er for den Rejsende:

### 5) Agerdyrkingsredskaberne.

I et Land som England, hvor hveranden Mand er saa godt som født Techniker, maa man vente, at de til Jorddyrkningen nødvendige Redskaber ogsaa have modtaget deres Deel af de Forbedringer, som overalt ere gennemførte med Hensyn til Forarbeidning og Sammensætning. Man seer den engelske Forretningsaand overalt i Bevægelse, ogsaa hvad Landvæsenredskaberne angaaer, for ved nye Opfindelser at lette Mennesket Arbeidet og navnlig tage den sværeste Deel deraf bort for ham, saa at Mennesket selv kun beholder den æblere Deel for sig, Styrelsen og Ledelsen. Maskinarbeidets stærke Udbredelse er jo ligefrem en Følge af den hurtige Udvikling i alle Retninger; uden denne Hjælp kunde Mennesket ikke holde Skridt med

Videnskabens Slutninger. Naturvidenskaben har i indværende Aarhundrede kastet et Lys over Arbeidet i Landbruget, som mægtigt har bidraget til de gamle Systemers Forandring, man kan næsten sige i samme Forhold hurtigere, som Mechanikeren er traadt til og med sit Snille har hjulpet til at gjøre det muligt for den fremadgigende Agerbruger at løse den stillede Opgave: „I den kortest mulige Tid at forvandle den største Mængde Kaastof til Menneſteføde.“ Men intetſteds er vel Agerbrugeren i ſaa Henſeende ſtillet ſaa gunſtig, ſom i England. Den ſtore Rigdom paa Malme og deraf følgende Induſtri letter Indførelſen af enhver Forbedring, ſaa at den i kort Tid er ſpredt over hele Landet og er bleven prøvet og dømt. Paa ſelve Reizen har man vel nok Leilighed til hiſt og her at ſee et hidtil ukjendt Redſkab arbejde, men da Diet møder ſaa meget Nyt, ſmelter Indtrykket ſammen med de andre, og det Paafaldende taber ſig for en Deel. Seer man derimod paa eet Steed de forſkjellige Agerbrugøredſkaber ſamlede, ſaaledes ſom jeg ſaae det ved Dyrſkuet i York og paa Londonnerudſtillingen, da er Indtrykket næſten overvældende. Det er ſaa naturligt at man næſten udelukkende ſeer Jernredſkaber og det er en Fornøielſe at ſee den Styrke og Sindrigbed, hvormed alt er ſammenføiet, og Størſtedelen af de mange Patenter paa Forbedringer vedrører mere Forarbeidningen, end Redſkabets Birkemaade.

Den engeliſke Plov er paafaldende ſvær, ofte med Hjul, der rigtignok ere lette og meget ſindrigt anbragte, og i Reglen med lange Stjerte, Naſ og Muldſjæl, der jo alſammen bidrager til at give Ploven en ſtadig Gang, hvad ogſaa betragtes ſom en af Plovens ſtørſte Dyder, og for 2 af de ſtørre engeliſke Arbeidsheſte vil Arbeidet hellerikke blive overanſtrængende. Forøvrigt træffer man en Mængde forſkjellige Plove, efterſom de ſkulle gaae dybere og grundere, med eller uden en lille Strælplov for paa Naſen, med dobbelte bevægelige Muldſjæl til at lægge Juren til ſamme Side o. ſ. v., men diſſe Former bruges dog ikke meget; til Opfuringen af Jorden til Roer, ſaae



jeg en meget findrig Plov, som samtidig med Juren traf en Ridsse, hvor den næste Jure skulde være, ligesom jeg naturligviis saae en Mængde svære Plove til Undergrundens Brydning, et Arbeide, som paa Leerjorderne i England ansees for saa nødvendigt, mindst een Gang hvert 8de eller 10de Aar; det var ikke ualmindeligt, at en sædvanlig Plov var indrettet saaledes, at man ved at tage Muldjelen af kunde bruge den som Undergrundsplov.

Harven har ogsaa mange Former, men, som meest gaae ud paa at anbringe Tænderne paa en passende Maade i Bul-lene (alt af Jern), undertiden saaledes, at hver Tand kan give efter for Steen og de haardere Knolde. Bedst yndede jeg Diagonal-Harverne med deres 3—4 mindre Harver, med fra 15 til 30 Tænder, forenede til en lang fælles Bom med Trættet for Midten. En ganske egen Slags Harver danne de saakaldte Rjædeharver, egenligt et af tykke, runde eller kantede Ringe sammenslettet Ræt, der slæbes henad Jorden og maa give den en meget jevn Overflade; til Græsland vare Ringene trekantede med stærke Pigger paa Kanterne og rostes som meget virksomme til at kradsse Mosset væk og udjevne Muldsfud, samt samle Srikrødder sammen; jeg kan dog ikke troe andet, end at Redskabet taber meget i Virksomhed naar Kanterne blive afflidte (koster 36 Rd.). Vor herhjemme saae høit skattede Svenssharve eller den ældre Skotsharve med fremadbøiede Tænder saae jeg ikke brugt, nærmest paa Grund af, at man ikke længer anseer disse Redskaber for virksomme nok til at naae Hensigten med deres Brug — at skjorne Jorden i Dybben og rive Rødderne op. Hertil anvendes et andet Redskab, Cultivatoren eller Grubberen, der overalt paa Leerjorder bruges ligesaa almindelig som Svenssharven her hjemme; den er nærmest at ansee som en stærk Svenssharve med 5 eller 7 Tænder, der dog ere dobbelt saa lange og svære, som Tænderne paa denne og med en saadan Fremadbøining, at de let maae gaae i Jorden og tillige samle Rodufrudtet ud af den; den er forsynet med en Aas, der bærer et Par smaa Hjul, og paa de større er

der undertiden en Axe midt paa, der ogsaa bærer et Par Hjul, ligesom Tænderne ved en Løftestang med Lethed kunne løstes ud af Jorden og holdes oppe, medens man kjører Redskabet til og fra Marken. Dette Redskab fortjener vistnok al mulig Opmærksomhed; her hjemme paa vore stærkere Leerjorder vilde det, ved sine fra 10 til 14 Tommer dybtgaaende Tænder, bidrage væsentlig til at skjørne og rense Jordstørpen i Dybden, et Arbejde, der her endnu er for lidet paaagtet; det er imidlertid et tungt Redskab; i England var det sædvanlig forspændt med 3 Heste, her vilde vistnok i de fleste Tilfælde behøves 4.

Nær beslægtet med Grubberen er Hestehakken, til Roemarkens Behandling, da dens Virkning væsentlig er den samme, men i mindre Omfang og Dybde. Man har dem til 1 og 2 Heste og 1—2 Rader, men Hestehakken til 1 Rad, undertiden med en lille Rjædeharve bagved, og med 3 Knive, var den bedste og almindeligst brugte. Hvis dette simple og billige Redskab (fra 10 til 20 Rd.) var noget mere udbredt her hjemme, vilde det vistnok bidrage til, at den mindre Algerdyrker fik mere Lyst til Roedyrking, end Tilfældet er. Til de radsaaede Marker anvendtes Redskaber, der tog 6—8 Rader for ad Gangen, men som blot behandlede Jorden overfladisk for at ødelægge Frøkrudtet med Jern, der snart var dannet som en Gaasfod, snart som Igrenede Gasler &c. De vare nødvendige til at holde Markerne rene for Ukrudtet (især Balmuer og Tidsler), saalænge indtil Sæden selv dækkede Jorden.

Jerntromler, dannede af 2 eller 3 mindre, paa samme eller forskellige Axer, anvendes almindelig i England, men ofte forener man Tromlens Virkning med Harvens, hvorved en fuldstændigere Rnuusning af Klumperne tilvejebringes. Det er den norste Kulleharve og de saakaldte Klumpeskufere, navnlig Crosskills, der anvendes paa Leerjorder; dette sidste Redskab er især meget tungt og virksomt og det skal være en meget haard Jord, der kan modstaae det; det bestaaer som bekjendt af en Axe med taffede Ringe paa, tæt ved Siden af hverandre, og derved, at den ene Ring kan dreie sig selvstændig

for den anden, kan den ikke tilstoppes af Jord (Koster fra 108 til 162 Rdl.)

Al Saaemaskiner saae jeg væsentlig kun Radsaaemaskiner, deels til Roer og Bønner med stor Afstand mellem Raderne, og deels til Sæd med 6 til 8 Tommers Afstand. De første brugtes meest til 2 Rader, med et Par efter Raderne rundede Smaatromler og undertiden et Par buede Smaaharver foran, de sidste saae fra 5 til 12—13 Rader og vare ofte forsynede med en Beholder til Kunstgjøbning, som bragte Gjøbningen i Raderne tilligemed Sæden; Indretningen var sædvanlig saaledes, at Sæden kastedes af Smaakopper op i en Række af Tragte og førtes derigjennem til Furen, eller hvad der var nok saa godt, gjennem et temmelig vidt Vidskælædersrør (Prisen var fra 150 til 200 Rdl.); for Stryngen, som er en saare væsentlig Deel, var der sørget meget omhyggeligt.

Hestemaskiner til Sædens og Græssets Høstning ere nu almindelige, hvor man kommer i England, især gif Græssets Slaaning overordenlig let og godt fra Haanden med de forholdsvis lette og simple Maskiner, som nu bruges; ved deres brede Hjul vare de sikrede mod at synke i selv en meget vaad Jord, og 2 Heste trak dem med Lethed, selv gjennem en meget tæt Kløver-Græsmark. Kornhøstemaskinerne vare derimod en heel Deel tungere, navnlig de mere sammensatte, som vare bestemte til selv at aflægge Sæden; dog er der stor Forskjel paa den tunge og temmelig uhandlelige selvaflæggende Maskine af Burges's og Key og de lettere af Samuelson og Mansomes & Sims, som ved River, der gaae paa en skjæv Axe, stryge Sæden af Bordet; dog foretrak man som oftest de lettere Maskiner, hvor en Mand sidder paa selve Maskinen og med en Rive stryger Sæden af; de vare da ofte tillige indrettede til at slaae Græs med, skjøndt det, efter flere Fabrikanters Ytringer til mig, var vanskeligt at danne en Maskine, der var lige god til begge Arbejder. Hos dem alle afføres eller afflippes Sæden med et saugdannet Knivblad, ligesom jeg har seet paa de Maskiner, der ere bleve prøvede her-

hjemme; men øvede Folk ere en væsentlig Betingelse her, mere end ellers, for at faae et godt Arbeide. I den Skikkelse, den nu har, kan man kun ønske den almindelig udbredt, navnlig paa de større Gaarde, hvor Høstarbeidet ofte tager saa lang Tid; i England betragtes det mere som et Reserveredskab, naar Sædens Modning kommer pludselig, og derfor faae jeg det, som før omtalt, slet ikke i Brug denne Sommer. Til Græssets Slaaning faae jeg ogsaa ofte Leen anvendt, men aldrig til Sæd, hvor Seglen bruges; men medens en Mand her kun kan høste 3 Skp. Vand daglig, kan Maskinen høste 6 Skp. i Timen. Slaamaskinerne koste fra 200 til 240 Rdl. Høstemaskinerne fra 2 til 400 Rdl.

Hesteriden spiller kun en underordnet Rolle ved Stubbens Rivning, da dette Arbeide er overflødigt, hvor der høstes med Segl, men saameget mere brugtes den ved Samlingen af Høet; det var den sædvanlige skotske Jernrive, som nu ogsaa er almindelig herhjemme. I Forbindelse med dette, brugtes et andet Redskab, som fortjener al Opmærksomhed, nemlig Høvenderen, som i kort Tid har faaet en stor Udbredelse i England, hvad den vistnok ogsaa fortjener. Det er væsentlig en Axe paa Hjul, hvorpaa er anbragt Ringe, der have en Slags Binger med temmelig lange Rivetænder paa; idet Hjulene gaae rundt, dreie disse Binger sig i modsat Retning, gribe Græsset og kaste det temmelig høit i Veiret, saa at det fuldkomment stilles ad og idet det falder ned, kommer til at ligge jævnt spredt, løst paa Jorden. Naar man lod Venderen i den varmeste Tid af Dagen gaae et Par Gange over Græsmarken, kunde man, naar Veiret ikke var ugunstigt, paa et Par Dage faae Græsset saa tørt, at det kunde samles i Smaastakke. Dette Redskab maatte især være nyttigt i Marfseguene herhjemme, hvor de saftige Græsarters Tørring ofte tager saa lang Tid (c. 120 Rdl.).

Arbeidsvognen i England er, som bekjendt, den Ahjulede Karre (man kan dog ogsaa træffe Ahjulede, meget svære Vogne); den er ganske vist ret passende til de i Reglen tem-

melig svære Heste, der ved deres langsomme Gang nok kunne taale at bære en Deel af Lasten, de trække, ligesom den ogsaa er ret snildt indrettet til at aflæsse Gjødning, Hø osv., ved at man lader Kassen vippe bagover; jeg troer dog, den kun lidet vilde passe for Forholdene herhjemme, deels paa Grund af vore mindre Heste og deels paa Grund af vore slettere Diveie paa Landet; i England ere disse overalt behandlede med samme Omhu, som vore saakaldte mindre Landeveie, hvad der meget letter Brugen af Karren, thi det er jo en Selvfølge, at ethvert Stød mod Karrens Hjul vil frembringe en stærkere Rystning af Vogn og Læs og deraf følgende Tilbagevirkning paa Hesten, end hvor Vyrden er fordeelt paa 2 Axer og 4 Hjul, ligesom Læsningen fordrer større Omhu. Det er forøvrigt et stort Spørgsmaal, om der med de stærktædende, svære, engelske (skotske) Heste i Forhold til Foderet udrettes mere, end med vore mindre, men hurtigere Heste; efter hvad jeg saae, er jeg tilbøielig til at antage, at For skjellen bliver meget lille.

Et Redskab, som i England har langt mere Betydning end herhjemme, er Tærskemaskinen. Haandtærskning med Pleil er nu saagodt som kun kjendt af Navn i England; det er alt mange Aar siden, at Maskiner til dette Arbeide bleve indførte, og det er kun meget smaa Gaarde, hvor man ikke træffer en saadan som fast Inventar, og i Reglen store og virksomme Redskaber. Den er i den sidste Tid undergaaet meget væsentlige Forbedringer, og Mensningen sættes nu oftest i Forbindelse med Tærskningen, saa at Sæden forlader Tærskemaskinen fuldkommen reen, sædvanlig fra 3 til 4 forskjellige Rum, hvori den samler sig efter sin forskjellige Tyngde. Ved den hensigtsmæssige Forbindelse af Tærste- og Menseredskaberne, tilligemed den stærke Vind, der gaaer igjennem Maskinen, udrettes der i Forhold til Kraften et betydeligt Arbeide, og da de nu sædvanlig ere flyttelige, paa Hjul, saa seer man dem stadig paa Vandring, og flere Gange i Høstens Tid saae jeg dem aftærste Sæden paa samme Mark, hvor den var høstet, og det var en Fornøielse at see, hvor Arbeidet gik fra Haanden; jeg kan ikke

troe Andet, end at en Mand herhjemme i mange Egne kunde have en god Fortjeneste af at reise om med en saadan Maskine med tilhørende Locomobil; thi de smaa, som her oftest bruges, kan det ved en Dagleie af 3 Rdl. for Maskinen, ikke betale sig at bruge; man kan have Haandtærskningen billigere. Uden Locomobil koster en sammensat Tærsk- og Rensmaskine fra 700 til 1100 Rdl., og Arbeidsmængden er forskjellig efter Størrelsen, mellem 60 og næsten 200 Tdr. Sæd daglig.

Hvad Bevægkraften angaaer, da er den jo for Landbrugets Vedkommende meest Menneskets og Hestens, men i et Land som England, hvor Dampkraften ellers spiller en saa stor Rolle, maa man vente, at denne ogsaa har skaffet sig Indgang hos Landbrugeren, og det er ogsaa Tilfældet; thi paa enhver større Gaard seer man en fast Dampmaskine, som forretter en stor Deel af Arbeidet inden Døre, saasom Tærskningen, Rensningen, Hakkelsestjæring, Koesstjæring, Kornets Maling osv., medens Hestene forrette Arbeidet uden Døre, men man forlanger snart saa svært Arbeide af disse ved Jordens dybere Bearbejdning, at de ikke længer magte det, hvorfor Tanken om ogsaa at benytte Dampkraften til Markarbeide maatte paatrænge sig af sig selv, og man har allerede nu bragt det til brugelige Resultater. Dampmaskiner paa Hjul, der tildeels kunne flytte sig selv (uden Skinneunderlag), kører man nu ud paa Marken, spænder dem ved et Toug uden Ende for Tærskemaskiner, Kultivatorer, Plove osv., og om man vel nok kan ønske Arbeidet i flere Henseender simplificeret, saa gaaer det dog nu allerede saa godt fra Haanden, at man maa indrømme Opgaven for væsentlig løst. Jeg saa ved Dyrskuet i Norfolk Fowlers Dampkultivator arbejde; Redstabet tog en Brede af 6 Fod for og oprobode Jorden (Græsland) med sine svære Jerntænder i 12 til 14 Tommers Dybde, saa fuldstændigt som man kunde forlange det; den kunde bearbejde 12 til 16 Tdr. Land daglig, og paa lignende Maade arbejdede de andre Redstaber, der spændtes for Maskinen. Hvad der især maa opmuntre Landmændene til at anvende disse Redstaber, er den

store Dybde, de arbeide i, og hvorved navnlig de stive Leerjorder blive saa væsentlig forbedrede, saa at selv om Damparbeidet ikke stillede sig billigere end Hestearbeidet, vil det derfor være at foretrække. Der er allerede ikke saa faa Vidnesbyrd om Damppløiningen offentliggjorte, og Fowler synes hidtil at have været heldigst i at løse Opgaven, men hans Redskab kan egentlig kun arbeide paa steenfrie Jorder, medens Howards ogsaa kan arbeide paa stenede. For Tiden vil Dampkraften, anvendt paa denne Maade, dog neppe saa let faae Indgang i Danmark, dertil ere Redskaberne for kostbare (en flyttelig Dampmaskine af 8 Hestes Kraft koster 2000 Rdl. og Fowlers Dampapparat med alle Dele, til 12 Hestes Kraft, 7000 Rdl.) og dertil er Brændslet for kostbart, da Kullene her ere mindst dobbelt saa dyre som i England. Vort Kullesteenskeer er i Almindelighed heller ikke saa fast i Undergrunden, og Muldstorpen endnu ikke saa stærk gennemgjødet, at Nødvendigheden af saa kraftige og dybtgaaende Redskaber er saa paatrængende her som i Englands Leeregne.

## 6. Huusdyravlens

i England-Skotland er i Ordets egentlige Forstand mønsterværdig. Hvilke slaaende Beviser har man ikke her for, hvad Mennesket formaaer at indvirke, ved en hensigtsmæssig Pleie, paa Dyrenes Udvikling, thi om ogsaa de klimatiske Forhold have en stor Indflydelse, saa bliver Pleien dog Hovedsagen. Hvad Huusdyravlens overhovedet angaaer i England-Skotland, kan jeg kun bekræfte de Erfaringer, som Dyrlege Fenger paa sin Reise, omtrent samtidig med mig, har gjort, og jeg kan derfor om denne ellers saa vigtige og interessante Gjenstand fatte mig kort.

Hesten, der jo i disse Lande optræder i sine største Yderligheder — som den langsomme Karrehest og hurtige Bæddeløber — har vel langt fra den Betydning, som Hornkvæget, Faaret eller Svinet, men ikke desto mindre stientes der den dog megen Opmærksomhed, og i visse Egne, som i

Yorkshire, drives Hesteavlens med stor Fordeel, ligesom herhjemme i Sylland. Den Engskhest, der meest opdrættes, er Sagthesten, som ofte næsten er reent Fuldblod; Sagten opløber nemlig aarlig mange Heste og derfor er Markedet for disse i Reglen godt. I Yorkshire, Durhamshire og Northumberland opdrættes de temmelig hyppig og solgtes til høie Priser (fra 200 til 500 £str., c. 4500 Rdl.), men Fordelen var dog ikke saa stor endda, da Trainingen, der næsten maa gjennemføres med ligesaa stor Omhu, som ved Væddeløbshestene, er meget kostbar. De vare ikke store, c. 10 Kvarteer, men mere sluttede end Væddeløbshestene, Benene vare temmelig fine og forholdsviis for svage til det anstrengende Arbeide, hvorfor Forbenenes Led efter nogle Aars Brug vare temmelig lidende\*). Karrethesten, den, som vi herhjemme kalde for Yorkshirehesten, indeholder efter Sagthesten det meste „Blod“; paa Dyrstuet saae jeg flere særdeles smukke Heste af denne Race, og man fristes let til at antage den for vel stikket til at forebilde Formerne paa simplere Racer, hvad Erfaringen imidlertid modfiger. Man vil ogsaa see, naar man betragter Hestene hos dem, der opdrætte dem, at de fleste ere mere eller mindre feilfulde med Hensyn til Bygningen: Kroppen, der synes hentet fra Landets oprindelige Hest (Clevelandsracen), er for svær for de fra Fuldblodet hentede fine Been. De bruges meget til »Coach« Kjørsele, en Art Diligencebefordring i de Egne, navnlig Bjerregnene, hvor Jernveiene endnu ikke ere naaede hen; da det her altid gaaer meget raft, blive de forholdsviis svage Been snart overanstrengte, saa at man sjelden saae nogen Coachhest uden overkøbte Been osv., men løbe kunne de. De svære Former, hvor Clevelandsbloodet er mere fremherskende, have forøvrigt megen Lighed med vor store jydste Hest, og i

---

\*) Det saae jeg navnlig ved Richmond i Yorkshire i en Park, hvor c. 100 £str. saadanne Heste græssede mod en Betaling af 2 £str. om Maaneden; de fleste vare mere eller mindre overkøbte og med krumme Knæ.



mange Egne, navnlig i Durham, Northumberland o. fr. saae jeg saadanne Heste anvendte ligesaa hyppigt til Landarbeide, som den svære Karrehest. Karrehesten er et mærkeligt Exempel paa den Udvikling, et Dyr kan faae under en eensidig Paavirkning, men jeg troer dog, som før bemærket, at det er et stort Spørgsmaal, hvorvidt det egentlig er forbeelagtigt for Landmanden at have saa svære Dyr. Paa Yorkshuet saae jeg flere udvalgte Dyr af denne Race, og hvad Størrelsen angaaer, var unegtelig den graae Hingst, der tog 1ste Præmie, et sandt Fragtexemplar, men de vare mig i det Hele taget for masseagtige. Det var navnlig i Byerne, til svær Fragtkjørsel, at man anvendte de svære Former; paa Landet holdt man sig mere til de smaa og middelstore. Man regnebe altid 4 Heste til Driften af 100 Acres Land (c. 75 Tdr.), altsaa noget mere end paa store Gaarde herhjemme, og naar man seer hen til, at Braemarfen altid fordrer ligesaa meget, ja mere Hestearbeide, end Roemarken, og det øvrige Arbeide paa Landet i England, paa Grund af de milde Vintre, er mere jævnt forbeelt over hele Aaret, saa synes det mig næsten, at vi saae ligesaa meget udrettet forholdsviis med vore mindre tærende Heste, som Engländerne med deres stærktærende, thi den engelske Arbeidshest forlanger mindst en Skp. Havre daglig, foruden Hø. Den lille „Pony“ med sin sluttede Bygning og sine tørre senefulde Been var vel nærmest at betragte som en Luxushest til Ridning og let Kjørsel, men man kunde dog paa Gaderne i Byerne see den trække svære Læs, ligesom ogsaa Wesler der meget hyppigt anvendes af Gadehandlerne og have da strengt Arbeide; det var i mine Dine et sandt Dyrplageri, der ofte blev drevet med en saadan lille mager udhungret Skabning, naar den, som jeg saae, maatte slæbe en Karrefuld, vistnok 6 til 8 Tdr. Kul op ad de steile Gader i Newcastle, hvad kun lykkes under ideelige Pibsteflag; men i England er der nok heller ingen Lov mod Dyrplageri.

Hornkvæget i England-Skotland deler sig naturlig i 2 Hovedracer, Fedekvæget og Malkekævget — Arbeidskvæget

er saa godt som forsbundet — og disse Racer ere atter saaledes forbeelte, at i de østlige Egne er Fedevæget fremherskende, i de vestlige Malkevæget, i Midten er snart den ene, snart den anden Race overveiende, dog meest Fedevæget. Det er naturligt, at i et Land som England, hvor Rjødspiserne ere saa almindelige, maa Rvægfeeningen være meget udbredt, og Agerbruget er i mange Egne ogsaa saa at sige indrettet derefter, ligesom man ogsaa seer de større Forbedringer af Racerne falde næsten samtibig med Hovedforbedringerne i Agerbruget. Arthur Youngs, Bakewells og Brødrene Collins Virksomhed falder næsten sammen paa een Tid, og det er for en deel Frugterne af disse Mænds Bestræbelser, som nu gjøre England saa rigt. En saadan Frugt er Durham- eller Korthornkvæget, denne prægtige Typus for Fedevæg, der med Rette ansees for det Bedste i sit Slags i Verden. Jeg saae det reneest i York, Northumberland og Sydskotland, og Dyrskuet i York fremviste en Samling af disse Dyr, som man vanskelig skulde see overtruffen, og det var intet let Arbeide for Dommerne at angive, hvad der egentlig var bedst, hvorfor de ogsaa erklærede hele Samlingen for i høi Grad roesværdig. I mine Dine bar Hr. Douglas fra Athelstaneforts bruunrøde Rvie, der fik en 1ste Præmie, Prisen med Hensyn til i høi Grad at være i Besiddelse af Korthornets fine Beenbygning og store Rjødmasse, navnlig paa Bovenen. Jeg besøgte Hr. Douglas og fik derved Leilighed til nærmere at see den udmærkede Stamme af Korthornsdyr, der har gjort ham baade berømt og rig; han seirer næsten overalt, hvor han møder med sine Dyr ved Skuerne, og hans Tillægsdyr søges med Begierlighed; for hans ovennævnte Rvie (18 Maaneder) var buden ham 400 Pstr. (3600 Rdl.), men han vilde have 500 Pstr. Ved Bedømmelsen af Fedevæget paa Dyrskuerne kommer det forøvrigt meget an paa den Stand, det er i; der forlanges, at de præmieæftende Dyr skulle være fuldkommen fede, og paa denne praktiske Maade saarer man positivt Beviis for Dyrrets Evne til at samle Fedt; det gjør, at der anvendes

megen Omhu paa Fodringen af de Dyr, som bestemmes til Præmieæftning. Halven opdrættes udelukkende de første Maa- neder ved Moderens Melk, idet den altid gaaer frit om med Moderen paa Græsgangene, ja hvis Moderen ikke var melke- rig nok selv, fik den Tilskud fra en anden Ko; efterhaanden vænnes de til andet Foder, men som altid er meget kraftigt, og saaledes skrider Udviklingen raft fremad, saa at de i deres 4de Aar ere færdige til Slagtning. Som Exempel paa en stærk Fodring af Dyr, som vare bestemte til Præmieæftning, kunde jeg nævne Fodringen af de 6 Dyr, som Hr. Douglas havde taget ud af Flokken og sat paa Fodning; de fik daglig foruden alt det Grønt, de vilde æde, 12 Pund af en Blanding af lige Dele Bønnemeel, Bygmeel og Oliefager. Man kunde maaskee httre Tvivl om, hvorvidt Dyr, der fodredes saaledes, ogsaa betalte Foderet, naar Diemedet blot var at holde dem til Slagtning, og denne Tvivl er vistnok ogsaa begrundet, thi i Virkeligheden er Kraftfoderet ved den almindelige Fodring ogsaa en Deel mindre, ligesom Fodningen heller ikke drives saa vidt. Paa Londoner Markedet saae jeg overhovedet intet Kvæg saa fedt som paa Dyrskuet, ligesom det rene Korthorns- kvæg langtfra danner Hovedmassen, selv om man ogsaa fra- drager det fremmede Kvæg. Kvægfeberne see overhovedet ikke saa meget paa, om de faae reent Korthorn, eller Blandingen deraf, da efter deres Mening Blandingerne ere lige saa lette at fede paa, naar Fodmen ikke skal drives altfor vidt. Den store Masse Kvæg, der behøves til Fodning, opdrættes hoved- sagelig i de fattigere Egne af Landet, hvor Foderet er mere knapt; saaledes kom meget fra Skotland, hvor Anguskvæget var næsten ligesaa høit yndet som Korthornet; ligeledes opdræt- tedes en Deel paa Shetlandsøerne, hvorfra jeg saae Kvæg, der havde en paafaldende Lighed med vort vesterjydske Kvæg; men det meste Kvæg kom dog fra Irland, kraftigt og smukt Kvæg, men som var meget blandet med Korthornet; og endelig danner Arbejderfamiliernes Rør en Stamme, hvorpaa der tillægges meget Kvæg til Fodestalbene, men da der her maa

tages meget Hensyn til, at Køerne tillige ere melkerige, saa indblandes der ofte Blod af Malkeacer, saa at der heller ikke herfra kommer reent Korthornskvæg. Da Korthornet imidlertid overalt, hvor det indblandes med andre Racer, temmelig sikkert overfører sin Hovedegenskab — en hurtig Vegemsudvikling — paa dem, maa der altid sørges for at have en reen Hovedstamme at gaae til, naar det gøres behov, og en saadan vedligeholdes deels ved Dyrskuerne og deels ved den Tre, mange Landmænd sætte i at kunne frembringe noget Udmærket i den Retning, og de, der ere heldige, have i de høie Springpenge og ved Salget af Tillægsdyr ofte en meget betydelig Fortjeneste. Den langhornede Federace er dog endnu ikke ganske fortrængt af Korthornet; man seer ikke saa lidt af dette Kvæg hos Federne, navnlig i de sydligere Dele af Landet; saaledes traf jeg hos Mr. Chater ved „Market Harborough“ i Leicestershire, der væsentlig beskæftiger sig med Græsfodning paa sin 900 Acres store Græsfarm, en Deel deraf, ligesom ogsaa af Herefordkvæget, en Race, der synes dannet af Lang- og Korthornet og er meget anseet som Fedekvæg; den har en smukkere Bygning end Korthornet og navnlig en fortrinlig Brystbygning.

Paa Udviklingen af Melkeacer er der vel ikke anvendt den Omhu, som paa Federacerne, men dog kan England-Skotland ogsaa heraf fremvise noget Udmærket, idet der, ligesom i Angel herhjemme, er en Egn — Smaagerne i Kanalen — hvor Kvæget (Aldernekvæget) fra gammel Tid er udviklet, med Melkeproduktionen som Hovedsag for Die, og hvorfra Stambyr kunne hentes til Forædlingen af de forskjellige Egnes oprindelige Kvæg, der desuden mange Steder, hvor Melkevæsenet fra gammel Tid har været Hovedsagen, i sig selv er ganske godt. I de østlige Egne af Landet er Kvæget saa stærkt blandet med Korthornet, at det oprindelige Melkepræg væsentlig har tabt sig, men naar man kommer i de vestlige, hvor det fugtige Klima begunstiger Græsvæksten paa de saa udstrakte varige Græsgange, som her ere Farmerne's Rigdom, spiller Malke-

Kvæget Hovedrollen, og hvad man der seer, er i Regelen godt. Vel træffer man ogsaa Indblanding af Korthornsblood der, men der sørges altid for, at det bliver det underordnede; man traf det især i Nærheden af Byerne, hvor det navnlig kommer an paa at frembringe megen Melk, selv om den ikke er saa feeb, og dertil ere disse Blandinger gode; saaledes var Besætningen paa Mr. Littlebals Gods ved Liverpool, hvor Melken folgtes til c. 11 Sk. Potten, væsenlig sammensat af saadanne Køer; de staldfodredes hele Sommeren og gavede i Gjennemsnit mellem 16 og 32 Potter Melk daglig; Bruttoindtægten af hver Ko ansloges til 2 Rdl. daglig, hvad selv efter engelske Forhold var et smukt Resultat. Det er dog Kvæget fra Ayrshire i Skotland, som for Tiden staaer i størst Anseelse som Malkekvæg. Det er allerede temmelig udbredt i Nordengland og Skotland og udbreder sig stadig mere og mere; i Chestershire rekruterer man saaledes Besætningerne mere og mere med dette Kvæg, og selv udenfor Englands Grændser søges det, hvad vi ogsaa herhjemme have Vidnesbyrd om. Der har derfor i Ayrshire mange Steder udviklet sig en lignende Industri som i Angel herhjemme, saa at Opdræt af Kvæg er bleven en fordeelig Forretning for mindre Færms, ligesom man ogsaa træffer Riigmænd, der sætte en Vre i at samle det Bedste af denne Race i deres Stalde; saaledes saae jeg hos Hertugen af Athal i Dunkeld en udsøgt Besætning af Ayrshire Køer, som rigtignok ikke saae saa godt ud som den kunde, da Køerne endnu ikke havde forvundet Følgerne af en temmelig heftig Mund- og Klovesygge, som nogle Køer, der havde været til Battersea Skuet (og hvoraf een tog 1ste Præmie i sin Klasse) havde bragt med sig. Forøvrigt stammede hans Besætning fra et Par andre Opdrættere, jeg ogsaa havde Leilighed til at besøge, nemlig Mr. Drew ved Hamilton i Lanarkshire og Mr. Barker ved Irvine i Ayrshire, der begge havde et smukt Opdræt af Ayrshire Kvæg.

Mr. Barker var en mere end almindelig jevn Mand, det var næsten som jeg saae en Bonde fra Jyllands Hebeegn, og

ligesom hos denne, var Kvægopdrættet for ham Hovedsagen. Skjøndt han havde leveret Stambyr til flere af de heldigste Opdrætters Besætninger, kunde man hos ham købe Ungkvæg til rimelige Priser, og hvad han havde var godt — en smuk aargammel Tyrefalv tilbød han mig for 20 £str. Han klagede ellers meget over den Skade, Lungesygen havde gjort paa hans Besætning, idet den Aret i Forveien havde bortrevet over 30 Stk., det Halve af Besætningen, og deriblandt hans bedste Dyr, og selve Sygdommen var ikke sjelden der i Eggen. En anden smuk Stamme af dette Kvæg saae jeg hos Mr. Campell ved „Old Cunnock“ i en af Ayrshires ødste Bjergegne. Græsgangene vare her ringere end i Lavlandet, og Kvæget var derfor mindre, men forøvrigt af nok saae reent Blod som de Andres; ogsaa denne Flok (c. 150 Stk.) stammede fra Mr. Barkers, og de talrige Præmiemedailleer, jeg traf hos disse Folk, viste, at Dyrene tidt vare blevne belønnede ved Skuerne. Hos Mr. Campell traf jeg tillige et Opdræt af en anden Art, nemlig Myndehunde, som, for ham idetmindste, var meget fordeelagtigt; saaledes var der budet ham 1800 Rdl. for en prægtig hvid Hund, men den havde ogsaa fortjent en saadan Priis, da den i et Par Aar havde taget Præmier til et Veløb af 1500 £str. (c. 13500 Rdl.). Hvad jeg forøvrigt saae af Ayrshire Kvæget, var mest rødbrøget og staaer, hvad det Ydre angaaer, i mine Øjne, mellem vort jydskt og Angler-Kvæget, idet det har Anglerens fine Been og Hals og Hoved, men den jydskt Races Dybde fortil og Brede over Hofterne bagtil. Kalvene opdrættes omtrent som i Angel, idet de kun fik Moder-melken de første 5—6 Uger ublandet, men derefter blandet med Valle eller Kjernemelk, i Forbindelse med Singsemeel og Grut; de bleve i det Hele fodrede godt, men tidlig bedækkede, saa at de gjerne kælvde i 3die Aar; en god Fodring fra Fødselen af og en tidlig Bedækning, vare Midlerne, hvorved Malke-evnens Udvikling og Vedligeholdelse tilveiebragtes. Af Melken benytttes kun en mindre Mængde til Smørtilberedning; jeg traf vel nok hist og her Kold, hvor Melken væsentlig benyttedes

til Smør, som da strax folgtes til nærmeste By\*), men det forøgede Arbejde, som følger med at samle Smør og Ost for sig af Melken, i Forbindelse med den lette Affætning af feed Ost til gode Priser — Smør og Ost koste omtrent ligemeget, fra 2 til 3 Mk. pr. Pd. — gjør, at man har mere Fordeel af at forarbeide al den søde Melk til Ost. Det er især i de vestlige Grevskaber, at Landmændene have naaet en stor Færdighed i denne Tilvirkning, og med Rette ansees den engelske Ost for noget af det Bedste i sit Slags i Verden, og Udførselen af engelsk Ost, navnlig fra Chester- og Gloucestershire, er temmelig betydelig, skjøndt den største Deel forbruges i England selv, hvor den er en sand Nationalspise.

Osten laves efter flere Fremgangsmaader, men som i Hovedsagen kun ere lidt afvigende fra hverandre; ved dem alle kommer det an paa at frembringe en feed, tæt Ost af stærk Smag og fiin Lugt. Det var tidligere de vestlige og midterste Grevskaber af det egentlige England, der tilvirkede den gode Ost, men nu tilvirkes den ogsaa i Vestskotland, og her er det navnlig, at den saakaldte „forbedrede Cheddar Methode“ er anvendt, som nu ansees for den bedste. Manden, der har indført samme, Mr. M<sup>r</sup> Adam, besøgte jeg, efterat jeg alt et Par Gange før, paa Gaarde i Skotland og Cheshire, hvor nu hans Elever virkede, havde seet Fremgangsmaaden anvendt. Manden var særdeles villig til at vise og opløse En om Methoden, hvad lettedes derved, at han har udgivet en lille Piece derom og gennemfører Arbejdet paa en vis systematisk Maade, med stadig Anvendelse af Thermometer og Uhr; selve Arbejdet, som jeg havde Lejlighed til at følge i alle dets Enkeltheder i de Par Dage, jeg var der, foretages i Korthed saaledes: Om Morgenens Kl. 6 samles Morgenmelken med foregaaende Dags Aftenmelk og opvarmes ved Damp til 20—21° R., hvorpaa der

\*) Smørret, der i Reglen har en flau feed Smag, da det saltes for lidt, formes i lange firkanter Stænger, der stemples med Fabrikantens Mærke; paa Bordet serveres det svømmende i Vand i valnødstore Kugler, men det var fjelbent at træffe godt Smør.

tilsættes den fornøbne Mængde opløst Orleansfarve tilligemed Løben, og hvis Luften har været sval om Ratten (under  $13^{\circ}$ ) tillige nogen suur Valle, saaledes at Sammenløbningen er fuldendt i Løbet af 45 til 60 Minutter. Derefter skjæres Massen itu med 3grenede Trægafler med Messingtraad mellem Grenene, hvilket Arbejde maa foretages med stor Omhu, førend det er sluttet, løstes nogen af Ballen fra og opvarmes saameget, at den ved at tilblandes det øvrige, igjen bringer det op til  $21^{\circ}$  R. Massen henstaaer nu i 45 Minutter indtil Ostestoffet har sat sig, hvorefter en Deel af Ballen tappes fra ved Hjælp af en Svømmer, forsynet med Smaahuller paa Underfladen, saa at Ballen derigjennem siver ind og ledes til en Hane ved Bunden, gjennem et Rør, der slyder sig sammen efter som Ballen synker; dette lille sindrige Redskab var en Opfindelse af Mr. M'Adam (Priis 18 til 23 Rd.), og skilte Ballen fuldstændig fra Osten, uden at noget deraf medfulgte. Den fraskilte Valle opvarmes til c.  $57^{\circ}$  R. og tilblandes under stærk Omrøring det Øvrige, saaledes at Massen faaer  $30^{\circ}$  Varme og holdes nu omtrent i  $\frac{1}{2}$  Time i stadig Bevægelse, hvorved Ostestoffet mere og mere trækker sig sammen, saa at det bedre slipper Ballen, derefter lader man Ostestoffet rolig synke i Løbet af  $\frac{1}{2}$  Time, hvorefter Ballen fuldstændig fraskilles og Ostestoffet samles nu i en Bunke, for atter at henligge  $\frac{1}{2}$  Time bedækket med et Klæde; det skjæres nu i større Stykker, henligger paa ny  $\frac{1}{2}$  Times Tid og bringes da paa en flad Bakke (af Zink) for at affjøles omtrent  $\frac{1}{2}$  Time, og hvis der endnu hænger Valle ved Ostestoffet, bringes det c. 10 Minutter i Presse, for derefter at males paa Ostemøllen og saltes, med 1  $\bar{A}$  Salt til 56  $\bar{A}$  Ostestof. Den saltede Ost kommer i Ostekoppen og sættes i Pressen under et Tryk af 5—600  $\bar{A}$ ; om Aftenen tages den ud og omgives med et reent Klæde og bringes da under Tryk af 900—1000  $\bar{A}$ , næste Morgen gjentages det Samme, men nu med et Tryk af 1400  $\bar{A}$ , hvilket paa samme Maade den følgende Morgen forøges til 1800  $\bar{A}$  og om Aftenen til 2000  $\bar{A}$ , efter at Klædet er taget bort og



Osten er bleven forsynet med en Slags linned Hætte. Næste Morgen tages den af Pressen, omvikkles omhyggelig med et Bind, for at holde den i Reglen 100 *N* tunge Ost i sin rette Form, og sættes nu i Ostekammeret, hvis Varme holdes paa omtrent 17°—19° ved Hjælp af Varmepør fra Dampkøblen, dog blev om Ratten i Reglen Rummet godt ublufstet, og i Løbet af 3 Maaneder vilde Osten være færdig til Salg. Mr. W'Abam havde i Reglen flere Læringer, som han oplærte i denne Slags Ostetilvirkning og fik for hver 10 £ (c. 90 Rb.), men for at en Fremmed skulde have den tilbørlige Gavn af en saadan Underviisning, maatte han være ganske godt inde i Sproget.

Faareavlens indtager efter Kvægavlens den fornemste Plads blandt de engelske Huusdyr, og det er et stort Spørgsmaal, om den ikke idetmindste er hiin sideordnet; idet Mindste forekom det mig saaledes, ved at see de store Faareflokke, man traf ved Siden af Storbæget næsten paa enhver Gaard, og det selv i de frugtbareste Egne af Landet; thi i Bjerregnene var naturligviis Faareholdet det langt overvejende; hvor man fedede 200 Dyr, fedede man ved Siden deraf 800 til 1000 Faar, hvad deels ligger i den store Efterspørgsel efter Faarekjød, men deels ogsaa i den Lethed, hvormed de gode Faareracer blive fede, og i at de, selv om Vinteren, kunne hente en Deel Næring paa de udstrakte varige Græsmarker; thi at tage Faarene i Huns om Vinteren hører til Sjeldenhederne. Af de forskjellige Racer staaer unegtelig Leicester-Racen øverst i Rækken af Fededyr, og stort andre kan der ikke være Tale om i England; hvor Græsgangene blot ere nogenlunde gode, seer man det temmelig højt oppe mellem Bjergene, skjøndt man dog her nok saa meget ynder Cheviotsfaaret, som, hvad Formen angaaer, temmelig meget ligner Leicesterfaaret; det er noget mindre, men kraftigere bygget og med finere Uld. I de egentlige faareopdrættende Egne, f. Ex. Northumberlands Bjerregne, yndede man meget Blandinger mellem Leicesterfaaret og Cheviotsfaaret eller det sorte hovedede Bjergfaar, idet man holdt Vædere af den bedre Race til Faar af de mindre gode; man paaastod, at disse Blandinger

vare haardsførere end de ædlere Dyr, hvorfra de stammebe, og at de besad Bæderens Evne til let at fedes i ligesaa høj Grad som den selv, hvad jo var Hovedsagen; men til Uvl benyttedes de ikke. I Leicesters og Northampton's Græsegne saae jeg mange af disse Blandinger, som vare indkjøbte i Norden og nu græsfebedes i en Alder af 13 Maanedes; men forøvrigt ansees Kjødet af det forthovedede Faar og dets Blandinger for at være det bedste, og denne Race var, uagtet Dyrene kun vare smaa, meget søgt til Slagterierne. For de magrere Bjergegne er det forthovedede Faar en sand Velsignelse og en sand Prydelse; derved at begge Kjøn ere hornede og Haarlaget langt og grovt, ligne de meget Gjeber; de ere som disse meget nøjsomme, og kunne blive meget kjøbrige i Forhold til Størrelsen, men skjøndt den Tanke ligger nær, at det maatte være fordeelagtigt, at overføre dette Dyr til Syllands Heber, tvivler jeg dog paa, det vil trives saa godt som mellem Hjemmets Bjerge, navnlig forbi Heberne mangle det Læ, som Bjergene give. Faarets Fodning foregaaer vel for en Deel paa Græs, men det var sjældent at de kunde blive fuldt fede derpaa, saa at de, navnlig om Efteraaret og Vinteren, naar den egentlige Fodning fandt Sted, fik en Mængde Roer og malede Oliefager, som bleve henstillede i Truge til dem paa Marken, hvor de kunde æde deraf efter Behag. Opdrættet af højt forædlede Faar var lige saa almindeligt som af højt forædlet Kvæg, og jeg besøgte flere Landmænd, som besatte sig dermed og tildeels med god Fordeel, navnlig var Mr. Dinnings lille Flok af Leicester udvalgte Dyr, og han fik for sine Bæderlam fra 12 til 20 £ (108 à 180 Rd.); hos Mr. Ned traf jeg udvalgte Cheviotsfaar, hvor der især var taget Hensyn til Uldens Fiinhed; men i høj Grad interessant var det at see den Samling af udsøgte Dyr, som Yorksfuact frembød, navnlig af Leicesterere, og det var fortrinnsviis en Opdrætter, Mr. Borton til Borton House, som tog Hovedpræmierne. Cotswoldsfaaret, som har meget tilfælles med Leicesterfaaret, men er noget sværere og maastee bliver noget mere kjøbsfuldt, men neppe saa fedt, som

dette, traf jeg kun sjældent paa min Rejse, men det findes nok ogsaa meest i de sydvestlige Egne, hvor jeg ikke naaede hen. Det egentlige finuldebe spaastraf jeg intetsteds paa, og det fugtige engelske Klima vilde vel ogsaa kun lidet passe for disse Dyr; derimod frembyd Verdensubstillingen en ypperlig Samling af fin Uld fra Colonierne i Australien, som viste det høje Trin, hvorpaa den finuldebe Faareavl staaer her; Merinosfaaret synes ret at finde sig tilpas i dette Lands tørre Klima.

Svineavlten spiller ogsaa en meget stor Rolle i det engelske Landbrug; ogsaa for Svinets Forædling er der gjort saameget, at de engelske Sviin med Rette ere søgte til andre Lande, for at benyttes til Forbedring af Racerne der. Det Formaal, som overalt maa sættes i Spidsen for den Huusdyravl, hvor det kommer an paa at frembringe Kjød, nemlig en hurtig Udvikling, have Englænderne heldig naaet i de Racer, som ere dannede af de smaa runde chinesiske og capiske Sviin og deres egne mere langstrakte, flade og høibenede Former. Jeg saa paa min Rejse alle Overgange mellem disse Former, idet man snart holdt mere paa de dybere, men flade Sider, snart paa dem med den brede, runde Ryg, og dette anseer man næsten som Hovedsagen. Englænderen skjæner vel mellem Svinene fra de forskjellige Grevskaber, men uden at kunne paavise stort andre Forskjelligheder, end netop Hjemstedet, da man i hvert Grevskab tillægger Sviin med saagodt som samme Former. I Hovedsagen deles Svineracerne i store og smaa, hvilke sidste, naar Dyrene ere fede, kun lidet svare til Navnet, naar man ikke seer dem ved Siden af fede Dyr af den store Race\*). Det er i det Hele temmelig vanskeligt at have nogen bestemt Mening om, hvilken der maa foretrækkes; i Almindelighed antog man, at hvor man kunde lade dem leve længere Tid ved jevn

---

\*) Paa Dyrskuet i York havde jeg god Leilighed til at gjøre Sammenligninger, da her var en god Samling af begge Racer i høit sebet Stand, flere endog fuldkommen blinde af Født.

Fodring, til de vare udviklede og da fede, betalte de store sig bedst; de gavede mere Flest, men forholdsvis mindre Kjød, end de smaa, og dette Princip saae jeg væsentlig fulgt i Cheshire, hvor de fodredes med Affaldet fra Ostetilvirkningen. I Fodringen var ingen videre Forskjel fra, hvad jeg var vant til at see hjemme; dog var det ikke sjældent at træffe Svinene paa de varige Græsgange, hvor de syntes at finde sig vel tilpas, men der maatte naturligvis sørges for Extrasoder til dem, sædvanlig Mielkagemeel, der fattes ud til dem i meget hensigtsmæssige, støbte Jerntruge.

---